

Ilona Ferková

O Roma tiš le klejenca čerkinenas

E eseja kijo tematos „Sar dživen o Roma andro bišujekhto šelberš“, Paramisara

Me duminavas, so irinava, sar o Roma hine andro bišujekhto šelberš, a naši avl'om upre! Na na, oda me musaj ke kada šelberš te dodžal. Sar? Andre amaro foros dživen o Roma, so avle takoj pal o mariben. O phure Roma imar mule, ačhile adaj lengre čhave the le čhavengre čhave. Imar adaj dživel trito generacija. Na džanav, soske amare phure avle pal o Slovensko adej andre ada forocis. Hino cikno a nič adej nane. Te les predenašeha, ta tel o deš minuti, a te džaha polokes, jepaš ora. Maškar o foros jekh buchlo drom pes cirdel telal dži upre. Pal e čačuñi sera jekh paš aver hin o magazini. Pre bałoga nane nič akana. Odej bikenel jekh Vietnamcos o topanki. Maškaral o p'łacos hin baruno čaro the o Santo Janus. A trin lavkici pro forocis. Akana terđuvav maškar o foros u rozdikhav man. Hin kijo pandž ori pal o dilos a džidi vodi na dikheha. O foros vižuzardo avri. Phenav peske, ta kaj savore manuša? Korkori som adej!

Phandav o jakha a gondolinav, sar oda sas, sar somas cikñi. Dikhav le Romen, sar bešen pro lavki a o Romñija le kočickenca a cikne čhavore prastan upre tele. Paš o Santo Janus samas amen o bareder čhaja the o čhave. Vakerás pal o gila, so geła avri le Fečovcen andre platña. E Anička andal e grupa Roma štar gilavel nevi gil'i a ča duje Romen adej hin gramoradios, le Šandoris a le Karolis. Akana pes čudalinav, sar oda, kaj ča dujen famel'ijen sas gramoradios, te phirnas savore Roma andre buti u zarodenas love. Sar džava ke miri nena, phučava latar, oj džanela. No jo, ale te džava ke late a phučava latar, vakerla mange deš berš, sar sas mištes paš o komunisti. Počinlas čino o kher, e eletrika, plinos na, bo la na sas. Angara peske cinlas duj trin gone u likerlas lake the calo čhon, kašta sas všadzi pal o buracki. „Po duj furikos hordinás peske khere. A so o chaben? Mas sas, tuno. Akor has mištes le Romenge.“ Kada mange mindik vakerel, te džav pal late.

Phundravav o jakha. Nič. Džav dureder u bešav mange pre lavkica. Čačes, soha hin akana le Romenge feder? Leperav, sar kadej pre kada than terđuvavas u le klejenca tiš čerkinavas vaš kadi demokracija, so hin akana. Džand'lam, kaj avaha bare gadže. Na likerđa but a pele amenge savore Romenge o sanki tele. Amen calkom bisterdam pre jekh interestno veca, hoj sam Roma, kaj amendar gadže niğda na ena, choc te o bala keraha šarge the thovaha andro jakha belave lenči.

Andro bišto šelberš avla pre amende bari bibacht. Varekhatar pes avri viklubinde o nange šere the mukle dar pro Roma a džanas pal amende sar rikone. Ale pre odi bacht sas maškar amende tiš godaver Roma, so džanas pal

Ilona Ferková Romové taky zvonili klíči

Esej na téma „Život Romů v 21. století“ pro romský literární klub *Paramisara*

Přemýšlela jsem, co budu psát o Romech v jedenadvacátém století, a nemohla jsem na to přijít. Kdepak, budu k tomu století muset dojít postupně. Ale jak? V našem městě žijí Romové, kteří přišli hned po válce. Staří už zemřeli, zůstaly tu jejich děti a děti jejich dětí. Žije tu už třetí generace. Nevím, proč se naši předkové přestěhovali ze Slovenska zrovna sem, do tohotohle městečka. Je maličké a nic tu není. Když člověk utíká, přeběhne ho za deset minut, a když jde pomalu, trvá to půl hodiny. Ve středu města se odzdola nahoru táhne jedna široká třída. Po pravé straně jsou jeden vedle druhého krámky. Na levé straně teď není nic. Jeden Vietnamec tam prodává boty. Uprostřed náměstí je kamenná kašna a sloup se svatým Janem Nepomuckým. A pak jsou v centru tři lavičky. Stojím uprostřed náměstí a rozhlížím se. Je kolem páté odpoledne a nikde neuvidíš živou duši. Město je úplně vylištěné. Říkám si: „Tak kde jsou všichni? Vždyť jsem tady sama!“

Zavírám oči a vzpomínám, jaké to bylo, když jsem byla malá. V duchu vidím Romy, jak posedávají na lavičkách, Romky s kočárky a malé děti, jak pobíhají kolem. My starší holky a kluci jsme měli svoje místo u sochy sv. Jana. Povídali jsme si o písničkách, co vyšly Fečovcům na desce. Anička z kapely *Roma star* zpívá novou písničku a jen dva Romové ve městě mají gramorádio – Šándor a Karol. Zarazilo mě, že je měly jenom dvě rodiny, když všichni Romové tenkrát chodili do práce a vydělávali peníze. Až půjdu za tetou, tak se jí zeptám, ona to bude vědět. No jo, ale když se jí zeptám, bude mi do zblbnutí vykládat, jak bylo za komunistů dobře. Za byt a elektřinu platila pár korun. Za plyn nic, ten neměla. Koupila si dva tři pytle uhlí a vydrželo jí to klidně měsíc, a dřeva bylo všude v sutinách spousta. „Vozila jsem si ho domů po dvou kolečkách. A co jídlo? Maso bylo, a levný. Tenkrát se Romové měli dobře.“ To mi vždycky vypráví, když za ní jdu.

Otvírám oči. Nic. Jdu dál a sednu si na lavičku. Je to fakt, v čem je vlastně dneska Romům líp? Vzpomínám, jak jsem tady na tomhle místě stála a taky jsem zvonila klíči za tu demokracii, co ji teď máme. Mysleli jsme si, že se z nás stanou velcí gádžové. Netrvalo dlouho a všem Romům spadla čelist. Úplně jsme zapomněli na jednu důležitou věc, že jsme totiž Romové a že z nás gádžové nikdy nebudou, i kdybychom si obarvili vlasy na blond a do očí si dali modré kontaktní čočky.

Ve dvacátém století na nás přišla velká pohroma. Odněkud se vyrojily holé lebky a děsily Romy a šly po nás jako psi. Naštěstí ale mezi námi byli taky moudří Romové, kteří šli za poslanci parlamentu, a jeli i do zahraničí, a našli tam lidi, kteří bojují za lidská práva. Společně to zlo tihle lidé zastavili. Hodně Romů uteklo ze země. Rozutíkali se po cizích státech a žijí tam dodnes. Romové, kteří tam chtějí

o bičhade andal o parlamentos the andre aver phuva džanas u rodenas ajzen manušen, so pes maren vaš o čačipen. Savore kajse manuša zaačhade kada nalačhipen. But Roma denašle andal e phuv het. Rozčhide pes andro aver phuva u dživen odej dži akana. Te kamen odej mištes te dživel o Roma, musaj te phirel andro buta a o čhave te phirel andro školi. Kajse famelijenge odej mištes. But čhave, so uľile andre Anglija, phirde avri o školi a gele dureder. Akana hine pro univerziti.

Aľe oda šaj phenas the adej, na? Kole, so keren buti a kamen, kaj lengre čhavendar vareso te el, ta bajinen vaš o čhave. The adej o romane čhave imar pro univerziti u sikhľon. Te peske lava, ta hin amen akana feder dživipen, niž sas amare phuren. Andre varesoste he. O Romńija pes na daran imar avke peskre romendar he džan te sikhľol! Džanen imar, sar kamen te vakerel, na savore, aľe buter hine, so pes adaptinde. Nane lenge jekh, so akana pes ľidžal, na daran te džan te demonštrinel (varekana aňi te šunel na kamlehas). Kala tranda berš pes but vazdle o Roma, polokes pes ispiden všadzi. Danderav andre mri čhib! Mi del amenge amaro gulo Devloro zor the lachi godi, kaj pes upre buter te vazdas.

Stanislava Miková

Nane Rom sar Rom – sako sam aver

E eseja kijo tematos „Sar dživen o Roma andro bišujekhto šelberš“, Paramisara

Sar peske o Roma terdon andre kala berša? So duminen? Namištes; sar the andre aver berša. Maj sako đives šaj genen pro facebookos, andro hiri abo avrether šunen, sar o gadže le Romen na kamen. Sar len tele čhiven, so pale kaj kerde, so čorde, kas marde. Nane ko len te zaačholas. O politika na kamen kaleha nič te kerel, u kada o baro šero kerel nekbareder bida. Aľe so o Roma, sar jon pes šunen? So jon keren, save hine? So len chal? Savo len hin suno? Sakoneske jekh.

Sar šaj elas le Romen varesavo suno?!

Te pre ada duminav, ta mange avel andro šero jekh paramisi. Pal oda, sar o Del kerlas manušen. Na džanen la? Ta šunen!

O Del na kamla te jel korkoro u e phuv has bari, ta iľa e čik u kerđa manušen. Thođa les andro bov te pekel. Daralas, ta les iľa sigo avri. Na has avka, sar kamelas, has ajšo „nadokerdo“. „Oda jekh,“ phenda. „Sal miro čhavo, ta dža u le tuke jepaš them.“ Kerđa mek jekhes, bisterđa pre leste u iľa les nasig avri. „Ta kada imar but peko,“ kerelas le šereha. „Sal tiš miro čhavo u tut dava aver jepaš them.“ Na diňa leske, u mek jekhes thođa andro bov. Merkinelas pre leste u delas pozoris, kaj te na el but parno the but kalo. Sar les cirdelas avri, ta lošaľolas. „Kajse manušen

žít dobře, musí mít zaměstnání a děti musí chodit do školy. Takovým rodinám se tam daří. Hodně dětí, které se narodily v Anglii, dokončilo základní školy a pokračovaly dál. Dnes jsou na univerzitách.

Ale to platí i u nás, ne? Romové, kteří pracují a přejí si, aby z jejich dětí něco bylo, se dětem věnují. I tady už jsou mladí Romové na univerzitách a studují. Když se nad tím zamyslím, tak je náš současný život lepší, než ho měli naši předkové. V něčem určitě. Romky se už nebojí svých manželů a studují! Už se naučily říct vlastní názor. Ne všechny, ale je víc takových, které se přizpůsobily. Není jim jedno, co se dneska děje, nebojí se jít demonstrovat (dřív by o tom nechtěly ani slyšet). Za těch třicet let se Romové hodně pozvedli, pomalu se dostávají do všech oblastí. Abych to nezakřikla! Kéž nám dá Pámbíček sílu a zdravý rozum, abychom se dostali ještě dál.

Překlad Karolína Ryvolová

Stanislava Miková Není Rom jako Rom – každý jsme jiný

Esej na téma „Život Romů v 21. století“ pro romský literární klub *Paramisara*

Jak si Romové v dnešní době stojí? Co myslíte? Nic moc; stejně jako v dřívějších letech. Skoro každý den můžete na Facebooku, ve zprávách nebo i jinde slyšet, jak gádžové nemají Romy rádi. Jak je shazují: co zase kde provedli, co ukradli, koho zbili. Není, kdo by se jich zastal. Politikům se s tím nechce nic dělat, a ten největší pán ze všech škodí úplně nejvíc. Ale co Romové, jak se cítí oni? Co dělají a jací jsou? Co je trápí? Jaký mají sen? To je každému jedno. Jak by Romové mohli mít nějaký sen?!

Když nad tím tak přemýšlím, tak mě napadá jedna legenda. O tom, jak Pán Bůh dělal člověka. Neznáte ji? Tak poslouchejte!

Bůh nechtěl být sám a země byla veliká, tak vzal hlínu a uplácal z ní člověka. Dal ho péct do pece. Nemohl se dočkat, a tak ho brzy vytáhl ven. Nebyl podle jeho představ, byl jakýsi nedopečený. „To nevádí,“ řekl si. „Jsi můj syn, tak běž a vezmi si půlku země.“ Uplácal ještě jednoho, zapomněl na něj a vytáhl ho pozdě. „Tak tenhle už je upečený moc,“ kroutil nad ním hlavou. „I ty jsi můj syn a tobě dám tu druhou půlku země.“ Nedalo mu to, a strčil do pece ještě jednoho. Hlídal ho a dával pozor, aby nebyl ani moc bledý, ani moc upražený. Když ho vytáhl ven, zaradoval se. „Takového člověka jsem